

Zlatarević, Doris

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:124:182470>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-06**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET SPLIT

ZAVRŠNI RAD

SANACIJA BANAKA

Mentor:

prof. dr.sc. Roberto Ercegovac

Student:

Doris Zlatarević, 1133128

Split, Kolovoz, 2016.

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	4
1.1. PROBLEM ISTRAŽIVANJA.....	4
1.2. PREDMET ISTRAŽIVANJA.....	4
1.3. CILJEVI ISTRAŽIVANJA	4
1.4. METODE ISTRAŽIVANJA.....	4
1.5. STRUKTURA ZAVRŠNOG RADA.....	4
2. BANKARSKE KRIZE I SLOMOVI	5
2.1. UZROCI BANKARSKIH KRIZA.....	6
2.2. BANKARSKE KRIZE U RAZVIJENIM ZEMLJAMA	9
2.2.1. Krize u američkom bankarstvu	9
2.2.3. Bankarska kriza u državama Skandinavije	12
2.2.5. Bankarska kriza u Španjolskoj	13
2.3. BANKARSKE KRIZE U ZEMLJAMA U TRANZICIJI.....	15
2.3.1. Problem „loših” kredita u ZUT i pristupi njihovom rješavanju	15
2.3.1.1. Poljska	16
2.3.1.2. Mađarska	17
2.3.1.3. Bugarska.....	18
2.3.2. Privatizacija banaka u zemljama u tranziciji u kontekstu njihovog cjelovitog restrukturiranja	18
2.3.2.1. Češka	20
2.3.2.2. Rusija.....	20
3. MOGUĆNOSTI SANACIJE BANAKA.....	21
3.1. OPORAVAK I SANACIJA BANAKA	21
3.1.1. Priprema i sprečavanje.....	22
3.2.2. Rana intervencija.....	23
3.2.3. Sanacija	23
3.2. SURADNJA S TREĆIM ZEMLJAMA	24
4. INSTRUMENTI SANACIJE BANAKA	24
5. IZBOR SANACIJE ILI LIKVIDACIJE	25
5.1. SANACIJA	25
5.2. LIKVIDACIJA.....	25
6. UČINCI SANACIJE I TROŠKOVI SANACIJE: ANALIZA EMPIRIJSKIH PRIMJERA	26
6.1. TKO ĆE SNOSITI TROŠKOVE BANKE KOJA PROPADA?	26
6.2. TROŠKOVI SPAŠAVANJA BANAKA U BDP-U.....	26
7. SANACIJA BANAKA U RH	27
7.1. BANKARSTVO DO OSAMOSTALJENJA	27
7.2. BANKARSTVO NAKON OSAMOSTALJENJA, DO 1998. GODINE	28
7.3. KRIZA BANKOVNOG SUSTAVA 1998. GODINE	30
7.4. NOVI PROBLEMI NAKON PRIVATIZACIJE	33
7.5. STRANE BANKE U HRVATSKOJ.....	33

8. ZAKLJUČAK.....	34
LITERATURA.....	38
SAŽETAK	40
SUMMARY	41

1. Uvod

1.1. Problem istraživanja

Bankarsko poslovanje karakterizira preuzimanje različitih vrsta rizika (rizik likvidnosti, kreditni rizik, kamatni rizik i valutni rizik). Bankarski sektor je jedan od najdinamičnijih segmenata ukupnog ekonomskog sistema u pogledu povećanja obujma ukupnih transakcija uslijed rasta postojećih i “ulaska” novih banaka, stalnih financijskih inovacija, manje ili veće regulacije. U takvom ambijentu logično je da dolazi do pogoršanja performansi i krize pojedinih banaka, dijelova ili ukupnog bankarskog sistema u pojedinim nacionalnim ekonomijama.¹

Problem istraživanja jeste učestalost bankovnih kriza i pristupi sanaciji problematičnih banaka.

1.2. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja je sanacija banaka, a tu spadaju: bankarske krize koje dovode do sanacije banaka, mogućnosti sanacije, instrumenti sanacije, razlika sanacije i likvidacije, učinci i troškovi, te sanacija banaka u RH.

1.3. Ciljevi istraživanja

Ciljevi istraživanja su da se ukaže na značaj sanacije banaka, na njene uzroke, načine, mogućnosti, te kako bi se u završnici ukazalo na pouke i saznanja vezanih za sanaciju banaka.

1.4. Metode istraživanja

Od metoda istraživanja u ovom radu koriste se analiza, sinteza i kabinetsko istraživanje.

1.5. Struktura završnog rada

Rad je podijeljen u šest osnovnih cjelina, kako slijedi: bankarske krize i slomovi, mogućnosti sanacije banaka, instrumenti sanacije banaka, izbor sanacije ili likvidacije, učinci sanacije i troškovi sanacije: analiza empirijskih primjera, sanacija banaka u RH.

¹ Gorana Radišić: Bankarske krize, str. 1. - http://www.academia.edu/10161340/Bankarske_krize

U ovom radu dat je pregled dosadašnjih kriza, kako u razvijenim zemljama, tako i u zemljama u tranziciji. Navedeni su uzroci kriza u bankama i načini rješavanja kriza kako bi se ukazalo na učinke, pouke i saznanja o krizama. Ono što proizlazi iz bankarskih kriza, kao njihova posljedica, je sanacija banaka. U ovom radu opisane su mogućnosti sanacije banaka, navedeni su instrumenti sanacije banaka, posebno su objašnjene sanacija i likvidacija banaka, dat je pregled učinaka i troškova sanacija u RH, te je detaljnije obrađena sanacija banaka u RH.

2. Bankarske krize i slomovi

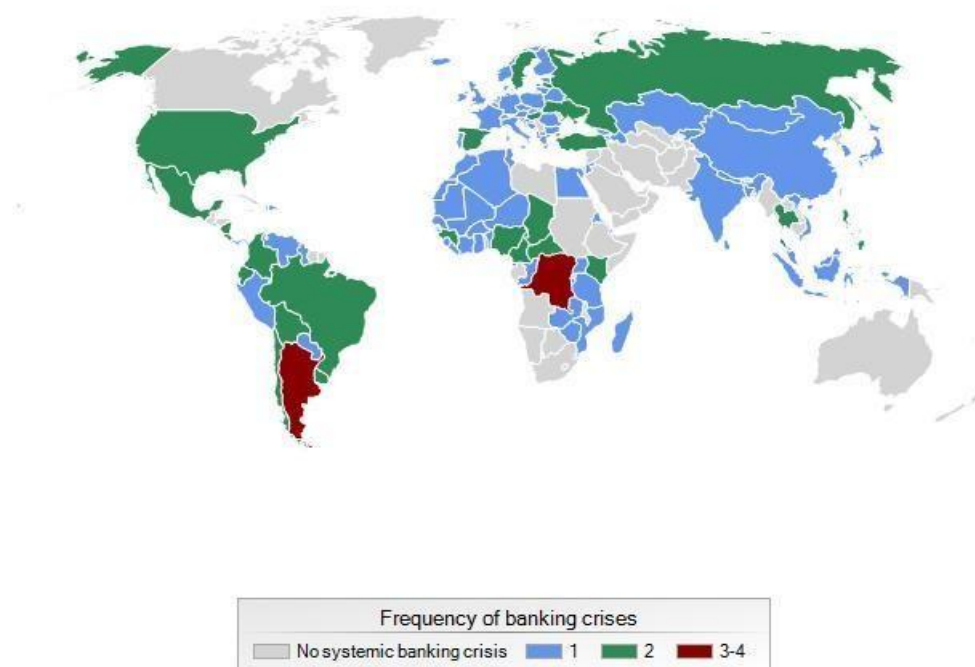
Bankarstvo ili bankarski sustav označava kombinaciju opskrbe novcem, posredovanje kreditima, opsluživanje platnog prometa, te posluživanje javnih i privatnih tvrtki sredstvima plaćanja. Organizacija i funkcioniranje suvremenog bankarstva zasnovano je na kreditu. Bankovni sustav se uglavnom sastoji od centralne banke, poslovnih banaka, te štednih i drugih financijskih institucija.

Povijesno gledano bankarstvo je počelo tako što su bogati pojedinci svoj novac posuđivali trgovcima. Pravi procvat doživjelo je tek kad se razvio običaj polaganja novca na čuvanje kod zlatara. Zlatari su shvatili da je samo mali dio novca potreban za zadovoljenje tekućih potreba, pa su razvili unosnu praksu posuđivanja viškova novca uz kamatu za koje su iz iskustva procjenjivali da im nisu potrebni. U igru su ušli i drugi pojedinci, pa se razvila praksa izdavanja novčanica isplativih na zahtjev donosioca.²

Bankarska kriza je pojam kojim se opisuje kolaps cijelog bankarskog sustava ili bankrot pojedinačne banke. Bankarske krize predstavljaju gubitak povjerenja u banke što dovodi do masovne navale sa zahtjevima za povlačenje sredstava od strane ulagača. Nekada su to bile česte pojave, no otkako je uvedeno državno osiguranje depozita i stroža regulacija u bankarstvo bankarske krize rjeđa su pojava.

² Bankarstvo - <http://limun.hr/main.aspx?id=27399>

Slika 1. Učestalost bankarskih kriza širom svijeta, u razdoblju od 1970. do 2011. godine

Izvor: Luc Laeven and Fabian Valencia, (2012.), „Systemic Banking Crises Database: An Update“, IMF Working Paper, str. 9.

Bankarske krize svjetski su fenomen. Slika 1. pokazuje regionalnu raširenost krize, izdvajajući zemlje koje su doživjele više sistemskih bankarskih kriza u razdoblju od 1970. do 2011. godine. Mnogo zemalja je doživjelo više od jedne krize u tom periodu, ali samo dvije države, Argentina i Kongo, su doživjele više od dvije sistemske krize.

Ukupno brojimo 147 bankarskih kriza od 1970. godine, od čega su 13 borderline događaji.

2.1. Uzroci bankarskih kriza

Dosadašnje iskustvo pokazalo je da sa svakom novom kriznom epizodom u bankarstvu dolazi do proširenja liste potencijalnih uzročnika tih poremećaja. Usprkos mnoštvu provedenih istraživanja, konsenzusa među ekonomistima oko šire liste uzročnika bankarskih kriza još uvijek nema. Razlog je tome što se parcijalno analiziraju pojedinačne krizne epizode, testiraju se ponekad sasvim različite liste varijabli utjecaja, polazi se od različitih uzroka (jedni ispituju zbivanja u razvijenim tržišnim ekonomijama, drugi u tržištima

u nastajanju, treći polaze od kombiniranog uzroka), koriste se različite metode i tehnike mjerenja utjecaja potencijalnih uzročnika. Logična posljedica te istraživačke rascjepkanosti jest zaokruživanje teorijskih objašnjenja bankarskih kriza i izostanak jedinstvene klasifikacije kriza po vrstama i vremenu njihova izbijanja (timing kriza).³

U postupku rješavanja bankovnih kriza dva su temeljna koraka: utvrđivanje uzroka krize i instrumenti saniranja štete uzrokovane krizom.⁴

Utvrđivanje uzroka krize izuzetno je važno zbog troškova restrukturiranja ili stečajeva banaka i zbog „bijega“ kapitala i povjerenja u financijske institucije zemlje.

Što se tiče uzroka iz makroekonomskog okruženja, prema istraživanjima, do kriza dolazi kada je makroekonomsko okruženje bolesno, kada je rast nizak, a inflacija visoka. Neki od čimbenika koji utječu na pojavu bankarskih kriza su: fluktuacije u gospodarskoj aktivnosti, rast kamatnih stopa, promjene tečaja, pogreške u privatizaciji, nelikvidnost realnog sektora, nerazvijena tržišna infrastruktura i disciplina. No unatoč spomenutim uzrocima bankarskih kriza, povijest pokazuje da dobra uprava može spasiti banku u razdoblju nepovoljnih makroekonomskih okruženja. Isto tako, nesposobna uprava može upropastiti banku u uvjetima stabilnog makroekonomskog okruženja. Stoga se da zaključiti da uspješnost, razvoj i opstanak banke uvelike ovisi o sposobnosti njene uprave.

Uz važnost uprave banke, bitan čimbenik održivosti bankarskog sektora je povjerenje. Povjerenje u bankarstvu predstavlja pojam koji ima duboke socio-egzistencijalne konotacije u bankarskim krizama, i kao takav predstavlja temelj bankarstva. Što se tiče povjerenja štediše u banku, štediša mora biti uvjeren da će mu banka u svakom trenutku omogućiti podizanje njegova novca. U suprotnom, kompletan sustav financijskog posredništva je upitan, s katastrofalnim posljedicama za funkcioniranje gospodarskog sustava zemlje.

Navedene uzroke i čimbenike potrebno je proširiti pojavom nelikvidnosti bankovnog sustava ili njegovom insolventnošću. U vrijeme krize, bankovni sustav nije u mogućnosti uskladiti visinu likvidnih sredstava s rokovima dospijeca svoje pasive. U takvoj situaciji dolazi do rasta sekundarnih izvora likvidnosti, preko novčanog tržišta ili iz izvora središnje banke (lombardni krediti, krediti za likvidnost, interventni krediti, posuđivanje na repo aukcijama). Oslanjanje na sekundarne izvore likvidnosti u dužem roku dovodi bankovni

³ Ahec-Šonje, A., (2002.), *Analiza osjetljivosti bankarskog sustava - primjena „signalne“ metode*, Zagreb, str. 809.

⁴ O instrumentima sanacije više u poglavlju 2.1. Instrumenti sanacije banaka

sektor u stanje insolventnosti, stanje kada obveze premašuju vrijednost bančine imovine. Istraživanja su pokazala da uprave nelikvidnih ili insolventnih banaka imaju lošu osobinu, u namjeri da izvuku banku iz problema one srljaju u nove greške. U uvjerenju da bi gubitke valjalo pokriti intenzivnije kreditiranje i povećanje marži, problemi banke se povećavaju. Naime, kako su dužnici koji imaju problema voljni platiti više kamatne stope da bi održali likvidnost i održali iluziju solventnosti, na taj način su i nelikvidne/insolventne banke sklone podizanju kamatnih stopa da bi privukle sredstva za održavanje vlastite likvidnosti i prividne solventnosti. Sve navedeno dovodi do toga da kriza poprima sve veće razmjere.

Sistematizacija uzroka bankovnih kriza uvijek uključuje lošu kvalitetu aktive, propuste menadžmenta i upravljanja, loše ekonomsko okruženje i prijevare. Office of the Comptroller of the Currency proveo je istraživanje o uzrocima problema u bankama i došao je do sljedećih podataka:⁵

PROBLEMI KOJI SU DOPRINIJELE PROPASTI BANAKA

Nedostatak – problem	%
Nepostojanje ili neuvažavanje kreditnih politika	81%
Neprimjereni sistem osiguranja usklađenosti sa internim politikama i bankarskim zakonima	69%
Neprimjeren nadzor nad ključnim djelatnicima ili odjelima	63%
Neprimjeren sistem za identificiranje problematičnih kredita	59%
Odlučivanje kod kojeg dominira jedna osoba: direktor, predsjednik uprave ili glavni dioničar	57%
Nepostojanje ili nepridržavanje ALM politika	49%
Zloupotreba položaja (Insider abuse)	35%

Na temelju istraživanja o uzrocima problema u bankama provedeno od strane Office of the Comptroller of the Currency može se zaključiti da je većina nedostataka rezultat lošeg upravljanja i neadekvatnog eksternog i internog nadzora.

Rezultati istraživanja KPMG o uzrocima problema u poduzećima pokazuju da su najčešći razlog prijevara bila slaba interna kontrola (59%) kršenje interne kontrole (36%).⁶

⁵ Bank Failure: An Evaluation of the Contributing to the Failure of the National Bank, Comptroller of the Currency, Washington, 1998., prema: Interna kontrola-revizija u bankama, Potecon, Zagreb.

⁶ Za više vidjeti u KPMG Peat Marwick 1994., "Fraud Survey", N.Y., u Messier, W.: "Revizija", 1999.

Što se tiče mikroekonomskih uzroka bankovnih kriza, temeljni mikroekonomski indikatori propasti banaka su sljedeći: prerastegnutost banke, brzi rast, loša kreditna politika, koncentracija zajmova, povezano posuđivanje, ročna neusklađenost, kreditni, kamatni i valutni rizik, slabosti u planiranju i kozmetičko računovodstvo. U pozadini navedenih uzroka ključni su faktori - slabi interni kontrolni regulatori.

Istraživanja koja su provedena unutar Svjetske banke sistematizirala su osnovne pokazatelje koji upućuju na pojavu problema u banci. Rani signali upozorenja na problematične banke su sljedeći: (1) loši postupci posuđivanja (neprimjerena mjerila odobravanja kredita), (2) kasno podastiranje izvješća o rezultatima poslovanja banaka, (3) problemi u podružnicama, povezanim poduzećima ili kod velikih klijenata, (4) velike fluktuacije zaposlenih i promjene u upravu, (5) promjene revizora, (6) nagli rast aktive, (7) problemi s likvidnošću, (8) privlačne visoke kamatne stope kojima banka nastoji privući nove klijente (više od tržišnih), (9) upotreba političke moći, (10) visoki troškovi bez realnog odraza na poboljšanje poslovanja, (11) javne pritužbe, (12) nesposobna ili neinformirana uprava i dominantan predsjednik uprave.⁷

2.2. Bankarske krize u razvijenim zemljama

2.2.1. Krize u američkom bankarstvu

U razdoblju od 1929. do 1933. godine SAD je pogodila velika ekonomska kriza, točnije kriza hiperprodukcije⁸.

Broj bankrotiranih banaka u SAD-u:

- u razdoblju od 1890. do 1929. - 215 banaka godišnje
- u razdoblju od 1929. do 1933. - 1953 godišnje
- samo u 1933. - čak 4004 banke

Posljedice su bile slijedeće: (1) zatvaranje blizu 10.000 banaka samo u SAD-u, (2) zbog isprepletenosti financijske i realne sfere trpjela je ukupna svjetska ekonomija.

Početkom 80-ih godina 20. stoljeća SAD zahvatila je kriza koja je u najvećoj mjeri pogodila sektor štedionica, uz prijetnju da se proširi i na sektor poslovnog bankarstva. Prvi

⁷ A. Sheng: "Bank Restructuring: Lessons from the 1980's", World Bank, 1996.

⁸ Strukturna kriza (stanje u gospodarstvu kada proizvodni kapaciteti i ponuda bitno nadmašuju potražnju) može pogoditi pojedini gospodarski subjekt, određenu gospodarsku granu, ili regiju, ali i može poprimiti i svjetske razmjere. U tom se slučaju govori o krizi hiperprodukcije. - https://hr.wikipedia.org/wiki/Strukturna_kriza

nagovještaj ozbiljnije krize bilo je propadanje velike banke Penn Square, s kojom je usko bio povezan veliki broj drugih banaka. Jedna od njih, Continental Illinois Bank od Chicago⁹, ubrzo je zapala u ozbiljnije probleme što je uzrokovalo snažno povlačenje sredstava od strane komitenata banke. Ova banka je u roku od 60 dana izgubila više od 10 milijardi USD depozita.

U rujnu 1984. godine Nadležno regulatorno tijelo, u cilju jačanja povjerenja u bankarski sektor, dalo je garanciju za 11 najvećih banaka¹⁰. Regulatorni okvir se zadržao do 1991. godine i spriječio je ozbiljniju krizu bankarskog sektora.

U razdoblju od 1985. do 1991. godine u SAD-u je propalo više od 1056 banaka¹¹, što je 12 puta više od prosjeka. Broj propalih štedionica, koje je ova kriza pogodila u najvećoj mjeri, procjenjuje se na 736.

Svjetska financijska kriza koja je započela u rano ljeto 2007. godine, krizom tržišta nekretnina u SAD-u¹², označava krizu bankarstva i novčarstva. Ova kriza izražava se u globalnim gubitcima i stečajevima tvrtki iz financijskog sektora.

Uzrok krize uglavnom je bio brzi pad cijena nekretnina u SAD-u koje su se nakon dugog razdoblja rasta cijena razvile u nerealnim razmjerima¹³. Djelomično zbog rasta kamatne stope i dijelom zbog manjka prihoda, sve više i više dužnika nije bilo u stanju podmiriti obveze kredita. S obzirom na preprodaje kredita (sekuritizacija¹⁴) bankama u cijelom svijetu, kriza se proširila u globalnu financijsku krizu.

U početku su tim problemima bili pogođeni subprime krediti¹⁵, koji su bili namijenjeni za kreditiranje osoba s niskim dohodcima i niskim bonitetom. Međutim, supprime kriza nije uzrok krize, nego je označila početak i prisilila vlast SAD-a na preuzimanje kontrole nad dvjema najvećim hipotekarnim bankama države.

⁹ Sedma banka po veličini u SAD-u.

¹⁰ Garancija da iza njih u svakom trenutku stoji država i da su njihovi deponenti sigurni tako da nemaju razloga za panično povlačenje depozita.

¹¹ 165 banaka godišnje

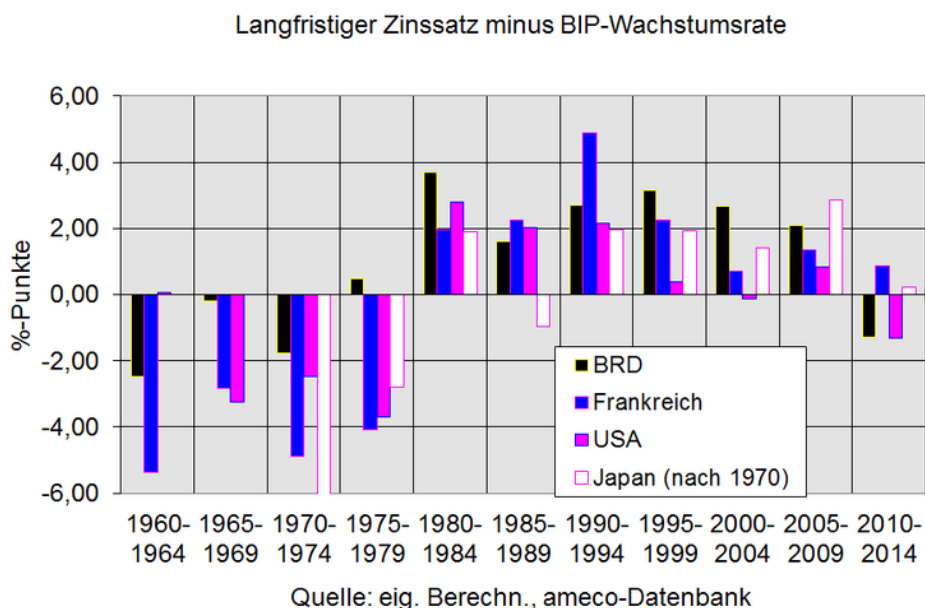
¹² Pod imenom „Subprime kriza“ odnosno Subprimecrisis.

¹³ Povoljni krediti doveli su do velike potražnje za nekretninama što je uzrokovalo rast cijena nekretnina.

¹⁴ Tehniku sekuritizacije razvijaju financijske organizacije ili velike korporacije da bi iz bilance izbacile ona potraživanja koja su podložna promjenama kamatnih stopa, kreditnom riziku ili su općenito nepovoljnih ili rizičnih karakteristika.

¹⁵ U razdoblju najvećeg rasta cijena nekretnina, odobren je najveći broj tih kredita.

Slika 2. Kamatne stope u odnosu na ekonomski rast

Izvor: Wikipedija, <https://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:ZinsWachsDiff.PNG>

Krizi je prethodilo dugo razdoblje relativno niskih kamatnih stopa. Od 80-ih godina u svijetu su kamatne stope veće od stope rasta bruto domaćeg proizvoda¹⁶.

Do podcjenjivanja rizika ulaganja, povezanog s hipotekarnim kreditima, dovela je velika novčana štednja u velikom dijelu svijeta koja je tražila mogućnost isplativog ulaganja na financijskim tržištima.

Usporavanje gospodarstva SAD-a od 2005. godine i naknadno povećanje kamatne stope središnje američka banke na do 5,25% u lipnju 2006. godine, izazvalo je lančanu reakciju. Naime, zajmoprimci s niskim dohodcima nakon povećanja stopa promjenjivih kredita nisu više mogli vraćati hipoteke te su morali prodavati svoje kuće.

U srpnju 2006. kulminirao je rastući broj nekretnina na prodaji, što je dovelo do pada vrijednosti nekretnina. Nesolventnost dužnika dovela je banke i investitore do gubitaka.

U proljeće 2007. godine u SAD-u je nekoliko desetaka banka, koje su bile specijalizirane za financiranje ove vrste kredita nekretnina, predalo zahtjev za stečaj.

Od prosinca 2007. godine Europska središnja banka ponudila je više od 180 milijardi dolara za ublažavanje financijskih napetosti.

U rujnu 2008. godine dolazi do eskalacije financijske krize. Pod stečaj odlaze Lehman Brothers¹⁷ i Wachowia. Država je nacionalizirala Fannie Mae i Freddie Mac koje su

¹⁶ U nastavku BDP.

kontrolirale 50% svih hipotekarnih zajmova u SAD-u. Dok su Morgan Stanley i Goldman Sachs bile ponuđene da promjene svoj status iz investicijskih banaka u komercijalne banke.

Dana 8. listopada 2008. godine sedam od vodećih banaka, uključujući Bank of England i Swiss National Banka, smanjile su kamatne stopa. Dok je 6. studenog 2008. godine Europska središnja banka smanjila kamatnu stopu na 3,25%.

U Washingtonu je 14. studenog 2008. godine održan prvi sastanak, sa svrhom savjetovanja o utvrđivanju osnova za reformu međunarodnog financijskog tržišta. Zajednički cilj bio je pronalazak međunarodnih propisa za izbjegavanje ponavljanja ovakve krize. Katalog s približno 50 pojedinačnih mjera je usvojen.

2.2.3. Bankarska kriza u državama Skandinavije

Zemlje Skandinavije¹⁸ su po svojim ekonomskim i socijalnim karakteristikama manje otvorene, ali i proporcionalno svojoj veličini izrazito razvijene ekonomije. No, kao i male i otvorene ekonomije daleko su osjetljivije na vanjske faktore nego države s velikim unutrašnjim tržištem i specijalnom pozicijom u međunarodnim trgovinskim i financijskim putevima¹⁹. Suvremena valutno-bankarska kriza trajala je u državama Skandinavije od 1987. do 1994. godine.

Početkom 90-ih godina 20. stoljeća deflacija u državama Skandinavije je posebno teško pogodila tržište nekretnina. Cijene nekretnina u Švedskoj pokrenule su bankrote investitora i otkaze kreditnih obveza prezađuženih vlasnika nekretnina, što je izazvalo kreditne gubitke kod specijaliziranih hipotekarnih kreditnih institucija i banaka.

Na zaoštavanje krize su utjecali i poremećaji u valutnoj sferi, izazvani krizom europskog monetarnog sistema. Na područje Skandinavije kriza se prenijela preko režima valutnih tečaja vezanih za košaricu europskih valuta.

Norveška je postala vlasnik ili manjinski dioničar u tri najveće komercijalne banke u državi.

U Finskoj je proveden plan po kojem ako bilo koja banka ne izvrši isplatu ugovorenih dividendi na preferencijalne akcije u toku tri naredne godine, akcije će se konvertirati u osnovne akcije, a vlada će preuzeti banku.

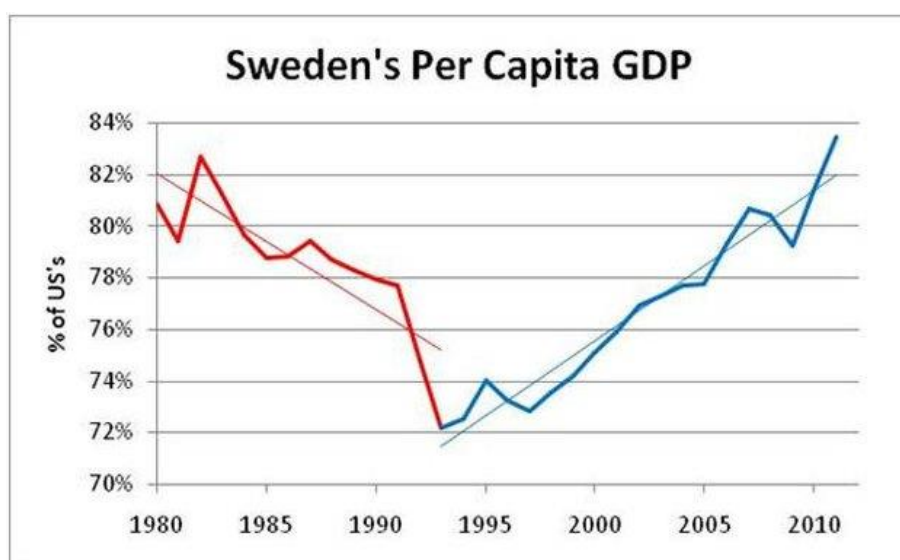
¹⁷ Stečaj Lehman Brothersa 15. rujna 2008. godine na svjetskom međunarodnom tržištu je doveo do vrste paralize.

¹⁸ Švedska, Norveška i Finska

¹⁹ Npr. Japan i SAD

Švedska je vjerojatno najuspješniji primjer reakcije na sistemske financijske poremećaje, stoga ćemo o njoj reći par rečenica više. Naime, kriza koja je potresla Švedsku 1990-ih godina uspješno je riješena u relativno kratkom razdoblju, i to uz državnu intervenciju²⁰ koja je bila usmjerena na spašavanje ugroženih banaka. Također je formirana nova državna agencija za podršku banaka (Bank Support Authority) s ciljem da pruži financijsku podršku ugroženim bankama. Po završetku bankarske krize napravljena je standardizirana procedura koja automatski stupa na snagu u slučaju budućih bankarskih kriza²¹.

Slika 3. Bruto domaći proizvod Švedske u razdoblju od 1980. do 2010. godine

Izvor: <http://poslovnisvijet.ba/finansijska-kriza-u-skandinavskim-zemljama-pocetkom-devedesetih/>

Iz gornje slike možemo vidjeti kako BDP Švedske u razdoblju krize uglavnom opada, svoj minimum postiže 1993. godine, te se nakon završetka krize postepeno oporavlja i raste.

2.2.5. Bankarska kriza u Španjolskoj

U razdoblju od 1970. do 1974. godine na španjolski bankarski sektor bitno su utjecali:

- skok cijena nafte na svjetskom tržištu,
- budžetski deficit nastao tijekom posljednjih nekoliko godina i
- liberalizacija i deregulacija.

²⁰ Država je dala garanciju za sva potraživanja prema švedskom bankarskom sustavu.

²¹ Ta procedura predviđa da glavnu ulogu upravljanja bankarskim krizama ima Agencija za upravljanje krizom koja je ovlaštena da daje državne garancije za zajmove koje dobivaju ugrožene banke.

Znatan dio ukupnog bankarskog sektora u Španjolskoj nije bio spreman na pojačanu konkurenciju i nove uvjete poslovanja, te je zbog toga zapao u krizu²². Od ukupno 110 privatnih banaka sredinom 70-ih godina, njih 52 (koje su držale preko 20% ukupnih depozita) je bilo zahvaćeno krizom.

Na samom početku krize neke su banke pokušale poboljšati svoju poziciju nudeći više kamatne stope i drugim mehanizmima privlačenja depozita, čime su samo povećale troškove i produbljivale svoju krizu.

Kao moguće opcije u rješavanju kriznog stanja nametala su se slijedeća rješenja:

- prepustiti svaku banku samu sebi, da samostalno rješava svoje probleme,
- zatvoriti banke koje u tome ne uspijevaju ili
- uspostaviti odgovarajući sistem zaštite deponenata.

Ocjenjeno je da bi prva i druga opcije bile preskupe²³. Odlučeno je usmjeriti napore na traganje za mehanizmima sanacije i rehabilitacije banaka zahvaćenih krizom.

Tijekom 1977. godine Centralna banka²⁴ je pokušala preko relativno malog tima svojih inspektora realizirati svoju supervizijsku ulogu u bankarskom sektoru. Nažalost, rezultati ove aktivnosti bili su skromni²⁵.

Tijekom 1978. godine CB osniva specijaliziranu kompaniju „Corporation Bankaria“ za rješavanje problema banaka zahvaćenih krizom. To je rezultiralo rješanjem problema likvidnosti banaka, ali ne i njihovim ključnim problemom - nesolventnosti.

Problem nesolventnosti je uočen i riješen tek 1980. godine osnivanjem fonda za osiguranje depozita „Deposit Guarantee Fund“²⁶. Osnovni cilj osnivanja DGF je bila zaštita depozitara preko:

- a) osiguranja isplate malih depozita u slučaju zatvaranja banke ili
- b) osiguravanja kontinuiteta poslovanja banke putem ponovnog uspostavljanja solventnosti i odgovarajućeg nivoa kapitala banke.

Preuzimajući problemsku banku DGF smjenjuje stari i postavlja novi menadžment preko kojeg realizira određeni mehanizam.

²² Pored povećanja konkurencije, na krizu su utjecali i dosta prisutna praksa vezanog kreditiranja, pretjerana koncentracija kredita i ulazak u prevelike špekulativne rizike (transakcije s nekretninama).

²³ Zbog mogućih neuspjeha i multiplikativnog štetnog djelovanja na financijski sektor u cjelini.

²⁴ U nastavku CB.

²⁵ Napori su uglavnom bili usmjereni na kontrolu ispunjavanja propisanih regulatornih zahtjeva i nisu doveli do preciznijeg identificiranja stvarnih bankarskih problema i gubitaka.

²⁶ U nastavku DGF.

Vrijeme za realizaciju mjera rehabilitacije preuzete problemske banke od strane DGF je ograničeno na 12 mjeseci. Vremensko ograničavanje je imalo za cilj maksimalno koncentriranje napora i da se problemska banka što prije vrati na put stabilnog poslovanja.

2.3. Bankarske krize u zemljama u tranziciji

Početkom 90-ih godina u zemljama u tranziciji²⁷ javila se potreba za transformacijom privrede s ciljem stvaranja efikasnog privrednog sistema. Jedan od prioriteta bila je transformacija financijskog sektora, na prvom mjestu bankarskog sektora.

Prvi korak u restrukturiranju bankarskog sektora bio je transformacija bankarskih sistema iz monobankarskog u dvobankarski sistem. Sljedeći korak bila je privatizacija komercijalnih banaka i prelazak na tržišni način poslovanja.

Započeta je sanacija banaka radi rješavanja problema nenaplativih dugova neefikasnih državnih poduzeća. Stvorena je institucija centralne banke sa svim karakteristikama koje ona ima u tržišnoj privredi.

Prilikom reformiranja bankarskog sektora korištena su dva koncepta. Jedan je bio koncept rehabilitacije postojećih banaka, i podrazumijevao je dokapitalizaciju i privatizaciju već postojećih banaka. Drugi je bio koncept ulaska novih banaka i podrazumijevao je stvaranje liberalnih uvjeta za nastanak novih banaka.²⁸

2.3.1. Problem „loših” kredita u ZUT i pristupi njihovom rješavanju

Jedan od najopasnijih izvora i prijetnji normalnom i uspješnom financiranju banaka je problem neurednog servisiranja odobrenih kredita²⁹. Da bi se spriječila pojava loših kredita ili da bi se svela na minimum, potrebna je oprezna, informatizirana i stručna kreditna politika banaka. Kreditna politika banaka treba što objektivnije procijeniti kreditni rizik i buduću sposobnost tražitelja kredita kako bi se neizvjesnost naplate kredita (kao osnovnog izvora prihoda i profita banke) i povrata glavnice (kao osnova kreditnog potencijala) sveli na minimum.

²⁷ U nastavku ZUT.

²⁸ Gorana Radišić: Bankarske krize, str. 25. - http://www.academia.edu/10161340/Bankarske_krize

²⁹ U bankarskoj terminologiji označavaju se kao loši krediti.

Već na samom početku bankarstvo ZUT suočava se s naslijeđenim lošim kreditima iz prethodnog razdoblja³⁰. Reformske promjene tijekom rane faze tranzicije (koje se ogledaju u liberalizaciji cijena većine roba i usluga, uvođenju dvoslojnog bankarskog sistema, smanjenju budžetskih donacija i subvencioniranih kredita) i stvaranje uvjeta da poduzeća iz realnog sektora sama odgovaraju za svoju solventnost, označili su pojavu odnosno „otkrivanje“ loših kredita.

Naslijeđeni loši dugovi ZUT dijelom su riješeni zahvaljujući inflaciji koja je obezvrijedila ranije odobrene kredite i učinila ih irelevantnim za dužnike i banke koje su ih iskazivale u svojim bilancama, a dijelom njihovim potpunim otpisom. Međutim, i jedno i drugo „rješenje“ su problematični zbog loših moralnih posljedica³¹.

2.3.1.1. Poljska

Poljska je bila jedna od najnaprednijih, vodećih ZUT. Još od 1989. godine obnovila je regulativu financijskog restrukturiranja i bankrota preko sudova, koju je imala još od 30-ih godina.

U cilju da se riješi problem loših dugova u Poljskoj je 1993. godine, u suradnju sa Svjetskom bankom, kreiran novi Zakon o financijskom restrukturiranju poduzeća i banaka. Osnovni cilj tog Zakona je bio da se integrirano rješavaju dva problema: loši dugovi i zaduženost poduzeća iz realnog sektora. Instrument preko kojega se provodio ovaj Zakon je tzv. „procedura bankarskog pomirenja“³². Iako je ovaj koncept mnogo obećavao, njegovo provođenje nije teklo bez problema. Problemi se svode na: (1) prekratak rok da bi se uspješno mogli dovršiti svi slučajevi započetih restrukturiranja poduzeća, (2) nedostatak potrebnih specifičnih znanja u bankama, ali i u zemlji u cjelini, (3) mogućnost da manjinski kreditori poreću na sudu prethodno postignuti sporazum dužnika i većine kreditora.

Koncept bankarskog pomirenja u Poljskoj u velikoj mjeri doprinosi privatizaciji realnog sektor. Ovaj koncept prisiljava poduzeća da se transformiraju u korporativne oblike,

³⁰ Razdoblje planske i administrativne alokacije kredita pored tržišnih principa i visoke inflacije i negativnih realnih kamatnih stopa.

³¹ Kreditni promašaji i greške koji su doveli do nastanka loših kredita ne sankcioniraju se, što može biti loš primjer prilikom odobravanja novih kredita (pogotovo ako se uzme u obzir neiskustvo i nespремnost novouspostavljenih „tržišnih“ komercijalnih banaka).

³² Banke su bile ovlaštene za provođenje financijskog restrukturiranja visoko zaduženih poduzeća (ukoliko ona to iniciraju), što znači da banke praktično zamjenjuju sudove u standardnoj izvedbi bankrotskog zakonodavstva i procedura.

dok banke prisiljava na inicijalno stvaranje sekundarnog tržišta dugova poduzeća, a kasnije na konverziju dugova u akcionarske uloge.

Opća procjena je da je poljski projekt „bankarskog pomirenja“ jedan od najboljih programa zajmovne konsolidacije kreiran i proveden u ZUT, te ga neki autori preporučuju kao „recept“ za druge ZUT.³³

2.3.1.2. Mađarska

Mađarska je bila prva centralno europska zemlja koja je modernizirala svoj finansijski sektor stvaranjem dvobankarskog sistema.

1987. godine uspostavljen je novi sistem koji je vodio odvajanju Mađarske kreditne banke (MHB), Komercijalno kreditne banke (K&H) i Budimpeštanske banke (BB) od centralne banke Mađarske. Ove tri banke postale su glavni sudionici u novom sistemu zajedno sa starijom nacionalnom štednom bankom OTP, Mađarskom vanjskotrgovinskom bankom (MKB) i Investicijskom bankom (AEB). Na inicijativu države 1989. godine osnovana je i Postbank.

Do pojačane konkurencije dovelo je povećanje broja tržišnih igrača, pojava stranih vlasnika i liberalizacija banaka. S druge strane također je došlo do naglog povećanja problema kredita koji je naslijeđen iz prošlosti, i to zbog finansijskih problema s kojima su se poduzeća suočila tijekom ubrzanog procesa reformi.

Do 1992. godine brz rast loših kredita postao je jedan od najčešćih problema za rad bankarskog sistema u Mađarskoj. Šok izazvan veoma rigidnim Zakonom o stečaju 1992. godine doveo je do lančane reakcije zatvaranja mnogih poduzeća, te je došlo do velikog broja bankrota. Uz sve to, finansijska i državna infrastruktura nije bila tehnički osposobljena za efikasno provođenje stečaja.

Sljedeći program za banke i dužnike, koji je kreiran 1993. godine, uključivao je prenošenje loših kredita na državu. Ovaj program doveo do značajnog kratkotrajnog poboljšanja bankarskog sistema. Novi sporazum o konsolidaciji banaka koji je definiran krajem 1993. godine uveo je striktnije zahtjeve za menadžere banaka.

Privatizacija banaka započeta je putem povećavanja kapitala, a jaka državna intervencija je ponovo donijela direktno državno prisustvo u bankarskom sektoru. Pokazalo se da državna intervencija (zamjena loših kredita državnim obveznicama) ne donosi željene

³³ Gorana Radišić: Bankarske krize, str.29. - http://www.academia.edu/10161340/Bankarske_krize

rezultate, s obzirom na način rada i upravljanje bankama. Stoga je mađarska vlada odlučila potražiti strateške partnere za najveće banke. Prva značajna privatizacija banke dogodila se 1994. godine, djelomičnom prodajom Mađarske vanjskotrgovinske banke (HFTB).

Do kraja 1997. godine završena je privatizacija mađarskog bankarskog sustava. Državno vlasništvo palo je na 21% kapitala banaka, strano učešće povećalo na preko 60%.³⁴

Izmjenama Zakona o bankama³⁵ 1997. godine dovršeno je ispunjavanje obveza članstva u OECD i ubrzano je pristupanje Europskoj uniji.

Mađarska danas ima jedan od najnaprednijih financijskih sustava među ZUT.

2.3.1.3. Bugarska

U Bugarskoj je problem loših zajmova bio ozbiljniji nego u drugim zemljama ZUT. Do teške situacije dovela je većina starih investicijskih kredita denominirana³⁶ u konvertibilnim valutama koje inflacija u razdoblju od 1991. do 1993. godine nije obezvrijedila, dok je s druge strane neadekvatan i nekonzistentan pristup bankarskom sektoru u cjelini tijekom rane faze tranzicije generirao nove loše dugove i onemogućio uspješnije rješavanje problema naslijeđenih dugova.

Procjenjuje se da je najviše štete prouzrokovao gradualistički pristup čišćenju bankarskih bilanci putem zamjene neperformansnih zajmova vladinim obveznicama. Ovaj pristup je shvaćen kao loš signal i najava serije garantiranih izbavljenja, što je dovelo do toga da su gotovo sva poduzeća u državnom vlasništvu prestala servisirati već iskorištene kredite. Ova situacija rezultirala je sve većom financijskom nestabilnošću i krizom.

Krajem 1993. godine uslijedila je reakcija Vlade, na osnovi Programa upravljanja lošim zajmovima. Ovaj program Bugarsku je koštao više od dva milijuna USD.

2.3.2. Privatizacija banaka u zemljama u tranziciji u kontekstu njihovog cjelovitog restrukturiranja

³⁴ Osam od deset najvećih banaka bilo je u većinskom stranom vlasništvu.

³⁵ Zakonom o banaka iz 1997. godine dozvoljeno je osnivanje filijala stranih financijskih institucija.

³⁶ Denominacija je promjena nominalne vrijednosti novčane jedinice koja se provodi zamjenom novca novcem manje ili veće vrijednosti.

Budući da je privatizacija jedan od osnova cjelokupnog procesa restrukturiranja i reformi kroz koje prolaze zemlje u razvoju, ona predstavlja i bitan čimbenik uspjeha cjelokupnog procesa restrukturiranja financijskog i bankarskog sektor u ZUT. Što se tiče učinka privatizacije, stav o privatizaciji je da ona poboljšava efikasnost poslovanja banaka s obzirom na njihovu profitabilnost i prestanak dosadašnje prakse neekonomske alokacije kredita. Uz to, privatizacije predstavlja preduvjet za različite financijske suradnje s inozemnim banaka i međunarodnim financijskim institucijama.

Problem neefikasnih i nesolventnih banaka pojavio se u bivšim socijalističkim zemljama, gdje je državno vlasništvo nad banaka bilo dominantno. Osnovni razlog problema neefikasnosti i nesolventnosti bili su naslijeđeni krediti. Ti krediti bili su odobravani i obnavljali su se u razdoblju prethodnog režima.

Smatralo se da će se nakon oslobođenja loših kredita, krediti odobravati samo klijentima i projektima koji to zaslužuju. No, problem je u tome što kada jednom dođe do takvog oslobađanja loših zajmova. To u stvari stvara lošu percepciju, čime dolazi do toga da se smatra da će se ovakav model primijeniti kad god je to neophodno. Problem se na ovaj način nije rješavao, a drugi način da se banke usmjere ka racionalnom i tržišnom ponašanju bila je njihova privatizacija.

Proces privatizacije u centralnoj i istočnoj Europi iz razdoblja 90-ih godina 20. stoljeća, predstavlja jedan od najznačajnijih ekonomskih procesa u Europi. Ovaj proces donio je transformaciju ekonomskih sustava i izgradio tržišne ekonomije u istočnom dijelu Europe.

Privatizacija bankarskog sektora pokazala se kao najvažnijom. U razdoblju od deset godina, bankarski sektor u istočnoj Europi se transformirao iz 100% državnog vlasništva u otprilike 90% privatnog.

Neke zemlje, kao što su Mađarska, Češka i Poljska, odmakle su najdalje reformama i postale članice Europske unije. Dok je s druge strane Bugarska najviše zaostala u tranzicijskim procesima.

U nastavku će se ukratko opisati češki i ruski pristupi privatizaciji banaka.

2.3.2.1. Češka

Politiku privatizaciju u Češkoj karakterizira jedinstven pristup masovne vaučerske privatizacije poduzeća iz realnog sektora i komercijalnih banaka (koji su na početku tranzicije bili u državnom vlasništvu).

Tijekom 1993. godine uspješno su privatizirane sve slovačke i češke bivše državne banke, i to od strane građana koji su kupili njihove akcije prethodno pribavljenim vaučerima. Akcije banaka su se relativno dobro kotirale na sekundarnim tržištima, što je omogućilo i uspješne nove emisije njihovih akcija i obveznica u cilju dokapitalizacije.

Razdoblje od početka tranzicije do provođenja privatizacije tijekom 1993. godine protekao je u raspravama i usaglašavanju pristupa vezanog za izbor modela privatizacije³⁷. Izbor inicijalne masovne privatizacije podržan je odgovarajućom politikom državne zaštite realnog sektora. Ova odluka je donesena kako problemi niske profitabilnosti i loših dužnika i dugova ne bi onemogućili privatizaciju kojoj je dodijeljen karakter „sidra“ cjelokupne tranzicijske reforme u Češkoj.

Kao i u drugim zemljama, tako i u Češkoj, pitanje loših dugova prijetilo je sprječavanjem planova restrukturiranja i privatizacije banaka. Naime, ukoliko bi naslijeđene dugove snosila sama poduzeća iz realnog sektora, pod njihovim teretom i u uvjetima normalne financijske discipline i bankrotske zakonodavne vlasti ta poduzeća bi propala. Dok bi s druge strane preorijentacija loših dužnika, uz oprost dugova, bila porazna za banke.

Opredjeljujući se za koncept masovne vaučerske privatizacije, češke vlasti su operacionalizirale odgovarajuću podršku i zaštitu poduzećima i bankama.

2.3.2.2. Rusija

Rusija je imala nešto drugačiji pristup u ukupnom restrukturiranju svog bankarskog sistema u odnosu na tzv. „glavni slijed“.

Tijekom 1993. i 1994. godine provedena je masovna privatizacija koja je indirektno privatizirala i post-spetsbanke i sektorske banke preko privatizacije njihovih vlasnika (državnih poduzeća). Ova masovna privatizacija aktualizirala je probleme vezanog kreditiranja.

³⁷ Posebno u kontekstu dilema da li je oportuno i da li je uopće moguće privatizirati banke prije nego što se one i njihovi dužnici restrukturiraju.

Bitno je napomenuti kako je u Rusiji sektor novih privatnih banaka rastao brže nego u nekim drugim ZUT. Naime, riječ je o manjim bankama koje su logično imale teži pristup kreditima iz primarne emisije. No, ove banke su bile uspješnije u privlačenju depozita i dodjeli kredita, što ih je činilo sve konkurentnijima, čime se razlike u odnosu na sektor državnih banaka smanjuju.

Prema podacima Ruskog ekonomskog barometra, razlike između bivših državnih banaka i novih banaka se smanjuju i u pogledu udjela državnog kapitala u njima.

Također, podaci Ruskog barometra potvrđuju i jačanje konkurencije u bankarskom sektoru i opadanje interesa za centralizirane kredite iz primarne emisije.³⁸

Kao rezultat svega navedenog Rusija ima relativno razvijeno i konkurentno privatno bankarstvo. Ocjenjuje se da je po tom pitanju, zajedno s Češkom, vodeća među ZUT.

Specifičnost ZUT je da se restrukturiranje banaka provodi u uvjetima kada se tržišno okruženje i institucije tek grade, kada su znanja, umijeća i iskustva vrlo skromna i kada tu cjelokupnu operaciju treba pažljivo sjediniti u opću makroekonomsku stabilizaciju kao prioritet prvog reda na kome inzistiraju i međunarodne financijske institucije.³⁹

3. Mogućnosti sanacije banaka

3.1. Oporavak i sanacija banaka

Reguliranje sprječavanja bankovnih kriza provodi se pravilima na razini EU-a za oporavak i sanaciju banaka (direktiva o oporavku i sanaciji banaka, BRRD). Uz sprječavanje bankovnih kriza pravilima se također osigurava uredna sanacija banaka koje propadaju, dok se njihov učinak na realno gospodarstvo i javne financije istovremeno svodi na najmanju moguću mjeru.

Pravilima za oporavak i sanaciju banaka:

- **nacionalnim se tijelima pružaju jedinstveni instrumenti i ovlasti** za učinkovito postupanje u slučajevima nacionalnih i prekograničnih banaka koje propadaju ili će vjerojatno propasti,

³⁸ Razlog opadanja interesa za centralizirane kredite iz primarne emisije jer taj što su se kamatne stope na te kredite gotovo izjednačile s tržišnim kamatnim stopama.

³⁹ Gorana Radišić: Bankarske krize, str. 34. - http://www.academia.edu/10161340/Bankarske_krize

- negativan učinak propadanja banaka na **porezne obveznike** svodi se na najmanju moguću mjeru (uvođenjem **pravila za sanaciju vlastitim sredstvima**),
- osnivaju se **sanacijski fondovi** koje financira bankovni sektor kako bi se u slučaju potrebe pružila potpora bankama koje propadaju.

Direktiva o oporavku i sanaciji kreditnih institucija i investicijskih društava u suštini nacionalnim tijelima EU-a omogućuje da se suoče s mogućim bankovnim krizama djelujući na tri razinama⁴⁰:

1. priprema i sprečavanje,
2. rana intervencija kada se banka suočava s problemima ili krši kapitalne zahtjeve,
3. sanacija, kada je ugrožen opstanak banke.

3.1.1. Priprema i sprečavanje

Ključne mjere pripreme i sprečavanja:

- Planovi i standardi
- Ex-ante sanacijski fond

Planovi i standardi

Sve banke u EU-u moraju pripremiti svoje planove oporavka i ažurirati ih svake godine. Ti planovi moraju sadržavati mjere koje bi banke poduzele kada bi se njihovo stanje znatno pogoršalo. Nacionalna sanacijska tijela moraju pripremiti sanacijske planove za svaku banku. U tim se planovima utvrđuju radnje koje bi tijela poduzela ako bi sanacija postala nužna. Europskom nadzornom tijelu za bankarstvo dodijeljena je zadaća izrade obvezujućih tehničkih standarda, smjernica i izvješća o glavnim područjima oporavka i sanacije.

Ex-ante sanacijski fond

Svaka država članica mora osnovati ex-ante sanacijski fond (ili istovrijedan financijski aranžman) financiran doprinosima bankovnog sektora, koji bi se mogao upotrijebiti u slučajevima propadanja banaka.

Sanacijski fondovi:

⁴⁰ Objavljeno na internetskoj stranici Europskog vijeća, <http://www.consilium.europa.eu/hr/policies/banking-union/single-rulebook/bank-recovery-resolution/>

- pružaju privremenu potporu bankama kojima je potrebna sanacija (u obliku kredita, jamstava, kupovina imovine ili kapitala za prijelazne banke),
- mogli bi se upotrebljavati za isplatu naknade dioničarima ili vjerovnicima, ali samo ako su njihovi gubitci u okviru postupka sanacije vlastitim sredstvima veći od onih koje bi snosili u okviru postupaka u slučaju insolventnosti,
- mogli bi se upotrebljavati za pokrivanje gubitaka ili dokapitalizaciju banke u točno određenim i iznimnim slučajevima.

3.2.2. Rana intervencija

Nacionalna sanacijska tijela ovlaštena su intervenirati prije nego što se stanje banke nepopravljivo pogorša. Ona mogu: (a) zatražiti provedbu hitnih reformi, (b) od banke zatražiti da sa svojim vjerovnicima sastavi plan za restrukturiranje duga i (c) zamijeniti članove uprave banke i imenovati posebne upravitelje ili privremene upravitelje.

Cilj toga jest osigurati nastavak ključnih djelatnosti banke i njezin brz oporavak.

3.2.3. Sanacija

Ako stanje banke postane toliko teško da je njezin oporavak u odgovarajućem roku nerealan, nacionalna sanacijska tijela ovlaštena su:

- prodati dio poslovanja,
- osnovati prijelaznu banku kako bi se nastavile najvažnije funkcije (tj. privremeno prenijeti dobru imovinu banke subjektu kojim upravlja država),
- odvojiti dobru od loše imovine (imovina umanjene vrijednosti bila bi prebačena na subjekt koji upravlja imovinom),
- primijeniti mjere za sanaciju vlastitim sredstvima, tj. konvertirati dug u dionice ili ispraviti vrijednost duga. Na taj način, u skladu s utvrđenim redoslijedom, gubitke snose dioničari i vjerovnici banke, a ne porezni obveznici.

Metoda sanacije ovisit će o pojedinačnoj banci i sanacijskom planu koji je za nju pripremljen. Mjere za sanaciju vlastitim sredstvima stupile su na snagu 1. siječnja 2016.

3.2. Suradnja s trećim zemljama

Svjetske bankovne grupacije trebat će uspostaviti posebne aranžmane za suradnju između relevantnih sanacijskih tijela država članica EU-a i istovjetnih tijela u trećim zemljama. Direktivom se predviđa da će Europska komisija Vijeću dostavljati prijedloge za pregovore o sporazumima o takvoj suradnji s jednom ili više zemalja koje nisu članice EU-a.⁴¹

4. Instrumenti sanacije banaka

Instrumente sanacije prikladne za provođenje postupka sanacije nad pojedinom kreditnom institucijom odabiru sanacijska tijela vodeći računa o ostvarenju ciljeva sanacije, primjeni općih načela sanacije i o okolnostima pojedinog slučaja.

Sanaciju kreditne institucije moguće je provesti primjenom jednog ili više instrumenata sanacije, i to kako slijedi:

1. *Instrument prodaje* - mehanizam kojim sanacijsko tijelo prenosi dionice ili druge vlasničke instrumente koje je izdala institucija u sanaciji, ili imovinu, prava ili obveze institucije u sanaciji na kupca koji nije prijelazna institucija.
2. *Instrument prijelazne institucije* - mehanizam za prijenos dionica ili drugih vlasničkih instrumenata koje izdaje institucija u sanaciji, ili imovine, prava ili obveza institucije u sanaciji na prijelaznu instituciju.
3. *Instrument odvajanja imovine* - mehanizam za izvršavanje prijenosa imovine, prava ili obveza institucije u sanaciji od strane sanacijskog tijela nositelju upravljanja imovinom.
4. *Instrument unutarnje sanacije* (engl. *bail in*) - mehanizam kojim sanacijsko tijelo otpisuje i pretvara obveze institucije u sanaciji.

⁴¹ Europsko vijeće, <http://www.consilium.europa.eu/hr/policies/banking-union/single-rulebook/bank-recovery-resolution/>

Svaki instrument može se primijeniti pojedinačno ili u kombinaciji s drugim instrumentom, osim instrumenta odvajanja imovine, koji se može primijeniti samo u kombinaciji s drugim instrumentom sanacije.⁴²

5. Izbor sanacije ili likvidacije

5.1. Sanacija

Sanacija podrazumijeva reorganizaciju poduzeća s teškoćama u poslovanju uglavnom putem uspostavljanja novih financijskih odnosa - bitnim promjenama financijskog stanja poduzeća. Često je sanacija povezana sa pročišćavanjem kapitala; nagomilani (postojeći) gubici se kompenziraju s raspoloživim vlastitim kapitalom (smanjivanje kapitala), i na kraju se unosi novi vlastiti kapital (povećanje kapitala).⁴³

5.2. Likvidacija

Likvidacija (engl. liquidation, njem. Abwicklung, Liquidation) je pojam višestrukog značenja: u pravu i ekonomici označava prestajanje postojanja nekog gospodarskog subjekta, u računovodstvu obračunavanje računa, a u prenesenom značenju obračunavanje s neprijateljem, uništenje nečega (primjerice ratne tehnike), izvršenje smrtne presude, smaknuće. U gospodarstvu likvidacija znači prestajanje djelatnosti nekog poduzeća. U sklopu naših do sada vrijedećih pravnih propisa razlikovala su se dva postupka likvidacije: redovita i prisilna (stečaj).

Postupak redovite likvidacije pokreće se ukoliko nastane neki od sljedećih slučajeva: neispunjenje propisanih uvjeta za obavljanje određene djelatnosti, nestajanje prirodnih uvjeta za obnavljanje određenih djelatnosti (iscrpljenje sirovinskih izvora), poslovanje s gubitkom u dužem razdoblju. Postupak likvidacije pokreće skupštinu općine, a sam postupak provodi okružni privredni sud na području kojeg je sjedište organizacije. Prodaja imovine poduzeća u redovitoj likvidaciji odvija se sukladno pravilima stečaja poduzeća. Po završetku postupka likvidacije poduzeće se briše iz sudskog registra. Za razliku od redovne likvidacije, postupak prisilne likvidacije ili stečaj obuhvaća sudski postupak nad imovinom dužnika koji više nije

⁴² Objavljeno na internetskoj stranici Hrvatske narodne banke, <https://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/sanacija/o-sanaciji/instrumenti>

⁴³ Definicija preuzeta s internetske stranice „moj-bankar.hr“, <http://www.moj-bankar.hr/Kazalo/S/Sanacija>

sposoban podmirivati svoje obveze prema vjerovnicima. Prema tome, stečajnim se postupkom unovčava imovina dužnika da bi se podmirile obveze vjerovnika.⁴⁴

6. Učinci sanacije i troškovi sanacije: analiza empirijskih primjera

6.1. Tko će snositi troškove banke koja propada?

Ukoliko dođe do potrebe za sanacijom banke primijeniti će se sanacija vlastitim sredstvima. U prvom redu troškove će snositi dioničari i vjerovnici banke, a zatim će se financirati iz sanacijskog fonda. Od tog pravila izuzeti su depoziti fizičkih osoba te malih i srednjih poduzeća. Takvi depoziti imat će povlašteni tretman, tj. bit će na samom kraju redoslijeda za sanaciju vlastitim sredstvima.

Depoziti građana te malih i srednjih poduzeća u iznosu manjem od 100 000 EUR neće snositi nikakve gubitke i bit će zaštićeni sustavom osiguranja depozita. Među ostale obveze koje su trajno isključene iz sanacije vlastitim sredstvima ubrajaju se osigurani depoziti i obveznice.

Sanacijski fond može se upotrijebiti samo nakon što se gubici koji čine barem 8 % ukupnih obveza banke nametnu njezinim dioničarima i vjerovnicima.⁴⁵

6.2. Troškovi spašavanja banaka u BDP-u

Trošak bankovne krize uvijek se ispostavlja proračunu, odnosno poreznim obveznicima. Iznosi sanacije, promatrani kao udio u društvenom proizvodu, pokazuju da je riječ o visokim kvazifiskalnim deficitima.

Deficite je moguće „pokriti“:

- direktnim ili inflatornim oporezivanjem,
- kreditima iz sekundarnih izvora likvidnosti ili
- prodajom realne aktive.

⁴⁴ Definicija preuzeta s internetske stranice „Poslovni dnevnik“, <http://www.poslovni.hr/leksikon/likvidacija-804>

⁴⁵ Europsko vijeće, <http://www.consilium.europa.eu/hr/policies/banking-union/single-rulebook/bank-recovery-resolution/>

Tablica 1. TROŠAK SPAŠAVANJA BANAKA U % BDP-A

GODINA	ZEMLJA	TROŠAK U % BDP
1980.-1982.	Argentina	55
1992.	Kuvajt	42
1981.-1983.	Čile	41
1981.-1984.	Urugvaj	31
1977.-1983.	Izrael	30
1988.-1991.	Obala Bjelokosti	25
1994.-1995.	Venezuela	18
1955.	Meksiko	12-15
1994.-1995.	Brazil	5-10
1991.-1993.	Finska	8
1991.	Švedska	6
1982.-1987.	Kolumbija	5
1987.-1989.	Norveška	4
1984.-1991.	SAD	3
1991.-1996.-I.	Hrvatska	22
1998.-1999.-II.	Hrvatska	5

Izvor: materijali sa seminara "Interna kontrola revizija u bankama", 1999. (Frydlova analiza, 1999. Pet najpoznatijih studija o uzrocima kriza, analiza Caprio, Klingebiel, 1996.), za Hrvatsku: Šonje, Vujčić, 1999.⁴⁶

Iz tablice možemo zaključiti kako je najveći trošak spašavanja banaka u % BDP-a imala Argentina koja zauzima prvo mjesto na tablici s čak 55% troška u BDP-u. Nakon Argentine slijedi Kuvajt s 42%, Čile s 41%, Urugvaj s 31%, Izrael s 30% te Hrvatska s 22% (u razdoblju 1991.-1996.). Zemlje koje imaju trošak u BDP-u manji od 30% su: Obala Bjelokosti, Venezuela, Meksiko i Brazil. Dok manje od 10% troška u BDP-u imaju Finska, Švedska, Kolumbija, Norveška, SAD i Hrvatska (u razdoblju 1998.-1999.). Kao što možemo vidjeti Hrvatska se nalazi na posljednjem mjestu tablice s 5% troška sanacije banaka u BDP-u, taj podatak se odnosi na razdoblje 1998. - 1999.

7. Sanacija banaka u RH

7.1. Bankarstvo do osamostaljenja

Od sredine osamdesetih godina započeta je reforma bankovnog sustava. Banke su pretvorene u dionička društva, a dioničari su postali dotadašnja poduzeća (osnivači, udjele u odlučivanju imala su sukladno visini njihove vlasničke glavnice). Uvedeni su elementi

⁴⁶ Prga Ivica, *Neki aspekti upravljanja bankovnim krizama*, znanstveni rad, Zagreb, 2002., str. 497.

bankovne supervizije, kao što su: najveći mogući krediti jednom zajmoprimcu, adekvatnost kapitala, procjena kreditnog rizika, formiranje posebnih rezervi za loše plasmane.

Visoka inflacija u to vrijeme pomogla je rješavanju problema loših plasmana jer je bankama donosila kapitalnu dobit kroz smanjenje realne vrijednosti plasmana i smanjenje realne vrijednosti obveza po depozitima u domaćoj valuti. Primjer u kojem je banka bila spašena zbog inflacije je primjer Međimurske banke iz Čakovca. Gubitci ove banke krajem osamdesetih godina su višestruko premašivali kapital, dok su državne institucije razmatrale model sanacije ove banke. Sanacija na kraju ipak nije bila potrebna jer je realna vrijednost gubitaka jednostavno presahnula.

Želeći uvesti reda u poprilično konfuznu situaciju, u suradnji sa Službom društvenog knjigovodstva revizorska tvrtka Coopers&Lybrand je izvršila analizu kvalitete banaka prema podacima za 1989. godinu. Rezultatom ove analize i vlastitog ispitivanja Hrvatska narodna banka⁴⁷ (tadašnja Narodna banka Hrvatske) u svom je izvješću za 1991. godinu navela kako je na kraju 1990. godine 5 banaka bilo solventno, 10 banaka je bilo solventno ali s problemima vezanima za naplatu potraživanja, 11 ih je bilo tehnički insolventno, a dvije su bile ozbiljno insolventne. Dakle, od ukupno 29 banaka nešto manje od polovine (njih 13) je bilo insolventno. Iz ove analize možemo zaključiti da je stanje u bankovnom sustavu bilo vrlo teško, i to usred meteža rata i tranzicije.

7.2. Bankarstvo nakon osamostaljenja, do 1998. godine

Od 1990. do 1993. godine bankovni sustav u novonastaloj Republici Hrvatskoj funkcionirao je po načelima ustanovljenim u SFR Jugoslaviji. Od 26 banaka u vrijeme deklariranja nezavisnosti broj banaka se nakon dvije godine gotovo udvostručio i došao do 43 već krajem 1993. godine. No, nepovoljna gospodarska situacija uzrokovala je da se bankovni sustav u Hrvatskoj u vrijeme osamostaljenja našao u ozbiljnim problemima.

Nastankom HNB-a i općenito osamostaljenjem Republike Hrvatske, 1991. godine počinje reforma bankovnog sustava. U toj reformi HNB postaje središnja, emisijska banka, sa svim funkcijama i odgovornostima koje takav naslov nosi.

Tek u lipnju 1992. godine u knjigovodstvenim banaka relativno su pouzdano iskazane operacije zamjene potraživanja i blokade depozita. Obveznice su činile 44,7% aktive banaka, a blokirani depoziti 41,5% pasive. Izvorno su iznosi bili jednaki, a razlika od 3,2% odnosi se

⁴⁷ Dalje u tekstu HNB.

na razdoblje tijekom kojeg su banke isplaćivale depozite, a nisu mogle naplatiti potraživanja od njih (1991. godina).

Osim navedenih obveznica, rješavanje problema insolventnosti nastojalo se ostvariti u 1991. i 1992. godini izdavanjem i tzv. **velikih obveznica**. Velike obveznice je država donirala velikim državnim poduzećima (odnosno klijentima velikih banaka). Obveznice su uglavnom dobili krajnji korisnici selektivnih kredita iz primarne emisije koji su time otplatili svoje dospjele obveze prema bankama (poljoprivredni kombinati, brodogradilišta i poduzeća usmjerena na nekadašnje klirinško tržište).

Izdavanjem velikih obveznica riješen je problem insolventnosti, ali nisu provedene nikakve druge mjere koje bi navele one banke koje ne slijede dobru bankarsku poslovnu praksu da preispituju svoj način poslovanja. Stoga nije došlo do značajnijih promjena u poslovanju banaka, niti do restrukturiranja. One koje su vodile računa o lošim plasmanima, kreditiranju povezanih osoba, i sl. jednostavno su nastavile raditi po starim principima. Iz navedenih se razloga izdavanje velikih obveznica, zajedno sa izdavanjem obveznica s osnove devizne štednje najčešće naziva linearna sanacija banaka.⁴⁸

Troškovi linearne sanacije i troškovi pojedinačne sanacije čine **fiskalne troškove sanacije banaka**. U troškove linearne sanacije ubrajaju se: „velike obveznice“, obveznice za staru deviznu štednju te obveznice izdane radi plaćanja kamata i refinanciranja obveznica za staru deviznu štednju. Što se tiče troškova pojedinačne sanacije tu spadaju: troškovi sanacije Slavonske, Riječke, Splitske, Privredne i Dubrovačke banke.

Slika 4. Dug središnje države radi sanacije banaka u milijunima USD

	1991.	1995.	1996.	1997.	1998.
1. Domaći dug središnje države	4.106,0	3.083,1	2.982,2	2.317,7	2.192,5
1.1 Linearna sanacija banaka	4.106,0	3.007,9	2.419,9	1.789,9	1.614,0
1.2 Pojedinačna sanacija banaka	0,0	0,0	473,7	405,8	484,2
1.3 Ostali domaći dug	0,0	75,2	88,6	122,0	94,2
2. Inozemni dug središnje države*	149,7	1.085,3	2.557,3	3.065,6	3.444,8
U tome: obveznice serije A i B	0,0	0,0	1.464,2	1.428,4	1.404,6
3. Ukupni dug središnje države (1+2)	4.255,7	4.168,4	5.539,5	5.383,3	5.637,3
4. Obveze banaka prema RH*	0,0	0,0	760,5	652,8	666,9
5. Dug radi sanacije banaka (1.1 + 1.2 + 2.1-4)	4.106,0	3.007,9	3.597,3	2.971,3	2.836,0
6. Bruto domaći proizvod (BDP)	18.180,4	18.811,1	19.871,1	19.946,5	21.320,2
7. Udio sanacije u ukupnom dugu (5./3. u %)	96,5	72,2	64,9	55,2	50,3
8. Udio ukupnog duga u BDP-u (3./6. u %)	23,4	22,2	27,9	27,0	26,4

Izvor: Ljubinko Jankov, „Problemi banaka“, Hrvatska narodna banka, 2000.

⁴⁸ Ljubinko Jankov, „Problemi banaka“, Hrvatska narodna banka, 2000., str. 62.

Iz gornje tablice možemo zaključiti kako je domaći dug središnje banke od 1991. do 1998. postepeno opadao. Dug od linearne sanacije banaka je opadao, dok su dug od pojedinačne sanacije banaka i ostali domaći dug rasli i opadali tijekom promatranog razdoblja, iz čega se da zaključiti da oni nemaju trend rasta ni pada.

Inozemni dug središnje države i bruto domaći proizvod također su rasli tijekom promatranog razdoblja, dok su ostale promatrane stavke imale različite oscilacije.

Ukupni fiskalni troškovi sanacije banaka u Hrvatskoj u razdoblju od 1991. do 1998. godine mogu se procijeniti na oko 31 posto godišnjeg bruto domaćeg proizvoda (BDP-a). Na temelju podataka može se zaključiti da Hrvatska pripada zemljama s većim fiskalnim troškovima sanacije banaka u razdoblju do 1998. godine.

7.3. Kriza bankovnog sustava 1998. godine

Najveća bankovna kriza u suvremenoj hrvatskoj državi nastala u godini značajnog povećanja fiskalnih prihoda zahvaljujući uvođenju poreza na dodanu vrijednost, a veći su prihodi pribavljeni od poreznih obveznika rezultirali drastičnim povećanjem fiskalnih rashoda u rebalansu proračuna. Krajem godine država je objavila relativno malo ostvarenje proračunskog deficita, no on nije sadržavao brojne ostvarene a neisplaćene rashode.⁴⁹

Do prijelomne točke dovelo je poslovanje skupine agresivnih, brzorastućih srednjih banaka čije su stope rasta bile oko četiri puta više od procijenjene stope rasta nominalnog BDP-a. Ove banke su u prethodnom razdoblju imale visoke kamatne stope na depozite kako bi privukle sredstva za svoje često vrlo rizične plasmane, što ih je (uz druge slabosti i nepravilnosti u poslovanju) dovelo u insolventnost i nelikvidnost te u konačnici i do stečaja. Ove banke nudile su kamatne stope znatno više od tržišnog prosjeka i izdavale plasmane iznimno rizičnim komitentima, a često i povezanim osobama. Krajem 1996. godine isplaćivale su prosječnu kamatnu stopu od 12% na štedne i oročene depozite, dok su stabilne banke isplaćivale svega 8%. Agresivnu politiku kamatnih stopa nisu pratili adekvatni plasmani koji bi ove isplate omogućavali. U 1998. godini banke su ostvarile ukupni gubitak od 1,3 milijarde kuna, dok je prethodne godine ostvarena dobit od 1,2 milijarde kuna.

⁴⁹ Ljubinko Jankov, „Problemi banaka“, Hrvatska narodna banka, 2000., str. 65.

Skupinu agresivnih banaka činile su: Dubrovačka banka, Glumina banka, Županijska banka, Hrvatska poštanska banka, Gradska banka, Komercijalna banka, Trgovačka banka i Agroobrtnička banka. Jedina banka od navedenih koja je nastavila poslovati jest Hrvatska poštanska banka (Trgovačka banka danas je u sustavu Erst&Steierm. banke).

Početkom 1998. godine peta banka po veličini u to vrijeme, Dubrovačka banka, prestala je redovno funkcionirati. Svega nekoliko mjeseci kasnije donijeta je odluka o sanaciji po istom modelu po kojem su sanirane i velike banke u državnom vlasništvu. Povjerenje građana u depozite kod drugih banaka koje su se smatrale sudionicima ove afere bilo je poljuljano. Premda zbog toga nije došlo do ukupnog smanjenja depozita u bankovnom sustavu, došlo je do prilično značajne redistribucije depozita među bankama.

U srpnju 1998. godine šesta banka po veličini prestala je uredno ispunjavati svoje obveze. Zatim je krajem godine i početkom 1999. godine to isto učinilo još nekoliko manjih i srednjih banaka. Za razliku od Dubrovačke banke nije se pristupilo promptnoj sanaciji, te su ove banke praktično prestale raditi.

Kao što je navedeno problemi su se najprije pojavili u Dubrovačkoj banci, nakon koje slijede Ilirija banka, Glumina banka, Komercijalna banka, Županijska banka, Gradska banka te potom u Neretvansko-gospodarska banka.

U godišnjem izvješću HNB za 1998. godinu o krizi se govori na slijedeći način:

Nakon razdoblja koje je bilo obilježeno sanacijom četiriju velikih državnih banaka⁵⁰ opterećenih u velikoj mjeri i nasljeđem iz prošlog sustava, te otvaranjem većeg broja novih banak i naglim širenjem bankovnog poslovanja, pokazalo se da brzi rast u dijelu banaka nije bio zasnovan na zdravim temeljima. Stoga su se neke banka našle u ozbiljnim poteškoćama.

Budući da su pojedine banke velik dio kredita dale povezanim osobama, bez odgovarajućih jamstava i brige oko naplate potraživanja, vrlo brzo su zapale u nevolje s likvidnošću. Iz nevolja s likvidnošću na vidjelo je izašla i njihova nesolventnost koja je uzrokovana neodgovornim raspolaganjem tuđim novcem, ponegdje i s obilježjima kriminalne aktivnosti.

S obzirom da se nije radilo o prolaznim poremećajima, te spašavanje takvih banaka na teret svih poreznih obveznika nije prihvatljivo (jer bi poticalo daljnji moralni hazard i

⁵⁰ Slavonska banka, Riječka banka, Splitska banka i Privredna banka

zlouporabe), prema nekim financijskim institucijama morale su biti poduzete drastične mjere isključivanja s tržišta.

Tijekom 1997. i dijela 1998. godine, na prijedlog Savjeta HNB, donijete su odluke o pokretanju stečaja u sljedećih osam banaka: Vukovarska banka, Ilirija banka, Glumina banka, Gradska banka, Komercijalna banka, Županijska banka, Neretvansko-gospodarska banka i Trgovačko-turistička banka. Uz to, nakon imenovanja privremenog upravitelja i analize zatečenog stanja, u Dubrovačkoj banci i Croatia banci otvoren je postupak sanacije.

Iako hrvatska javnost nije navikla na to da i banke mogu u stečaj, primila je ovo pročišćivanje bankovnog tržišta smireno.

Odstranjivanje problematičnih banaka s tržišta povoljno se odrazilo na odnos ponude i potražnje na tržištu novca, a time i na smanjivanje kamatnih stopa tijekom 1998. godine.

Slika 5. Broj banaka u RH u razdoblju od 1991. do 2004. godine

Izvor: *Sajter Domagoj, (2005.) Rano predviđanje poslovnih poteškoća banaka, magistarski rad, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet, str. 75.*

Iz gornje slike možemo vidjeti kretanje broja banaka od 1991. do 2004. godine. Od 1991. godine broj banaka raste do krize 1998. godine. U tom razdoblju konkurencija raste, a broj banaka do 1998. je udvostručen. Nakon krize broj banaka opada. Porast u 2002. godini posljedica je promjene zakonske regulative.⁵¹

⁵¹ Ukidanjem štedionica, neke od njih transformirane su u banke.

Trošak sanacija banaka u razdoblju od 1995. do 1998. godine može se vidjeti u tablici

2.

Tablica 2. Dug središnje države radi sanacija banaka i udio sanacije u ukupnom dugu

(na kraju razdoblja, u milijunima US\$, I %)	1995.	1996.	1997.	1998.
1. Ukupni dug središnje države	4.168,4	5.539,5	5.383,3	5.637,3
2. Dug radi sanacije banaka	3.007,9	3.597,3	2.971,3	2.836,0
3. Udio sanacije u ukupnom dugu (2. / 1., u %)	72,2	64,9	55,2	50,3

Izvor: Ljubinko Jankov, „Problemi banaka“, Hrvatska narodna banka, 2000., str. 73.

Iz gornje tablice možemo vidjeti kako je udio duga radi sanacije banaka u ukupnog duga središnje banke kroz cijelo promatrano razdoblje bio viši od 50%, što ukazuje na veoma teško stanje u bankarskom sustavu.

7.4. Novi problemi nakon privatizacije

U ožujku 2002. godine objavljeno je da Riječka banka ima gubitke procijenjene na 98 mil. USD koji su nastali zbog deviznih transakcija koje je provodio glavni diler te banke. U to vrijeme većinski vlasnik Riječke banke bila je Bayerische Landesbank. Gubitci Riječke banke oštetili su kapital banke, ali nisu doveli do insolventnosti banke. Došlo je do navale na banku, prilikom koje su u drugoj polovici ožujka i početkom travnja deponenti povukli iz banke više od 200 mil. EUR. Zahvaljujući kreditu za likvidnost Hrvatske narodne banke, a zatim i sindiciranom kreditu ostalih hrvatskih banaka, situacija u banci se stabilizirala.

Važno je napomenuti kako Riječka banka nije bila sanirana, HNB se nije izložila riziku, niti je ova kriza uzrokovala direktne troškove poreznim obveznicima.

7.5. Strane banke u Hrvatskoj

Krajem 1994. godine u Hrvatsku je ušla prva strana banka. Krajem 1999. i početkom 2000. ta se situacija drastično promijenila kad su druga, treća i četvrta najveća banka po ukupnoj pasivi prodane inozemnim ulagačima. Zatim slijedi prodaja dionica najveće banke na Londonskoj burzi u prvim mjesecima 2000. godine, čime je došla u posjed inozemnih ulagača.

U ožujku i travnju 2002. godine direkcija za istraživanje HNB provela je anketiranje banaka. Na pitanje o motivima banaka za ulazak na hrvatsko tržište predstavnici stranih banaka odgovorili su glavni razlog bile visoke kamatne marže⁵². Sljedeći razlog (kojeg su naveli kao jednako važan) bila je potraga za novim klijentima i neiskorišteni kreditni potencijal hrvatskog stanovništva i poduzeća⁵³.

Iako se brojni građani Hrvatske ne mogu pomiriti s činjenicom da je hrvatsko bankarstvo u stranim rukama, potrebno je istaknuti kako je njihov dolazak pridonio postizanju više razine konkurentnosti, većoj efikasnosti i boljoj kvaliteti proizvoda i usluga.

Bilančni podaci pokazuju kako su strane banke profitabilnije, imaju niže troškove poslovanja i bolju kvalitetu aktive od domaćih banaka. No unatoč tome, kreditni rast teško može omogućiti strukturni razvoj hrvatskog gospodarstva imamo li u vidu kako je većina kredita potrošačkog karaktera (kreditni za automobile, itd.).⁵⁴

8. Zaključak

Do sanacije banaka dolazi uslijed bankarskih kriza i slomova. Bankarske krize predstavljaju gubitak povjerenja u banke što dovodi do masovne navale sa zahtjevima za povlačenje sredstava od strane ulagača. Bankarske krize nekada su bile česte pojave, no otkako je uvedeno državno osiguranje depozita i stroža regulacija u bankarstvo, da se zaključiti kako su bankarske krize sve rjeđa pojava.

U postupku rješavanja bankovnih kriza dva su temeljna koraka: utvrđivanje uzroka krize i instrumenti saniranja štete uzrokovane krizom. Utvrđivanje uzroka važno je zbog načina pristupa rješavanju krize, te saznanja koja bi mogla u budućnosti pomoći spriječiti ili bar pokušati spriječiti nove bankovne krize. Također, važno je odabrati valjane instrumente kojima će se sanirati šteta. Stoga sanacije banaka predstavljaju bitan element u procesu rješavanja bankovnih kriza.

Bankarske krize pogodile su gotovo čitav svijet. U razdoblju od 1970. do 2011. godine brojimo 147 bankarskih kriza širom svijeta. Od čega je u tom razdoblju mnogo zemalja doživjelo više od jedne krize, što ukazuje na osjetljivi bankarski sektor u to doba.

⁵² To se posebno odnosi na banke koje su na hrvatsko bankovno tržište ušle u drugoj polovici 1990-ih, kada su marže u Hrvatskoj bile izuzetno visoke.

⁵³ Najvažnija je potraga za novim klijentima. Odmah nakon toga dolazi neiskorišteni potencijal, prije svega stanovništva, a zatim i poduzeća.

⁵⁴ Ljubinko Jankov, „Problemi banaka“, Hrvatska narodna banka, 2000., str. 77.

Krize u američkom bankarstvu iznimno su važne jer je jedna od njih, kriza započeta u rano ljeto 2007. godine, zahvatila cijeli svijet. Svjetska financijska kriza započeta u Americi označava krizu bankarstva i novčarstva, a izražava se globalnim gubitcima i stečajevima tvrtki iz financijskog sektora. Uzrok krize uglavnom je bio brzi pad cijena nekretnina u SAD-u koje su se nakon dugog razdoblja rasta cijena razvile u nerealnim razmjerima. Po završetku ove krize održan je sastanak s ciljem pronalaska međunarodnih propisa za izbjegavanje ponavljanja ovakve krize svjetskih razmjera.

Što se tiče bankarskih kriza u državama Skandinavije, početkom 90-ih godina 20. stoljeća deflacija je posebno teško pogodila tržište nekretnina, što je pokrenulo bankrote investitora i otkaze kreditnih obveza prezaduženih vlasnika nekretnina te je takva situacija izazvala kreditne gubitke kod specijaliziranih hipotekarnih kreditnih institucija i banaka. U ovoj krizi najbolje se snašla Švedska koja je u relativno kratkom razdoblju, uz državnu intervenciju koja je bila usmjerena na spašavanje ugroženih banaka, uspješno riješila krizu.

Od zemalja u razvoju valja spomenuti i Španjolsku na čiji su bankarski sektor, u razdoblju od 1970. do 1974. godine, bitno utjecali skok cijena nafte na svjetskom tržištu, budžetski deficit i liberalizacija i deregulacija. Bankarski sektor u Španjolskoj nije bio spreman na pojačanu konkurenciju i nove uvjete poslovanje te je zbog toga zapao u krizu. Kriza je riješena osnivanjem fonda za osiguranje depozita „Deposit Guarantee Fund“, koji je preuzimajući problemsku banku smijenio stari i postavio novi menadžment preko kojeg se realizirao određeni mehanizam.

Što se tiče bankarskih kriza u zemljama u tranziciji, možemo izdvojiti problem loših kredita i privatizaciju banaka u kontekstu njihovog cjelokupnog restrukturiranja. Jedan od najopasnijih izvora i prijetnji normalnom i uspješnom financiranju banaka je problem neurednog servisiranja odobrenih kredita, koji se u bankarskoj terminologiji označavaju kao loši krediti. Kako bi se spriječili loši krediti potrebna je odgovarajuća kreditna politika. Poljski projekt „bankarskog pomirenja“ jedan je od najboljih programa te se preporuča kao „recept“ za rješavanje loših kredita. U Mađarskoj je problem loših kredita riješen privatizacijom banaka, te Mađarska danas ima jedan od najnaprednijih financijskih sustava među zemljama u tranziciji. Do teške situacije u Bugarskoj došlo je zbog većine starih investicijskih kredita denominiranih u konvertibilnim valutama koje inflacije nije obezvrijedila, te ju je problem loših kredita košta više od dva bilijuna USD.

Privatizacija predstavlja bitan čimbenik uspjeha cjelokupnog procesa restrukturiranja financijskog i bankarskog sektor u zemljama u tranziciji. Politiku privatizaciju u Češkoj karakterizira jedinstven pristup masovne vaučerske privatizacije poduzeća iz realnog sektora i

komercijalnih banaka. Dok je privatizacija u Rusiji imala nešto drugačiji slijed. U Rusiji je provedena masovna privatizacija koja je indirektno privatizirala i post-spetsbanke i sektorske banke preko privatizacije njihovih vlasnika (državnih poduzeća). Valjda napomenuti da je specifičnost zemalja u tranziciji da se restrukturiranje banaka provodi u uvjetima kada se tržišno okruženje i institucije tek grade, kada su znanja, umijeća i iskustva vrlo skromna i kada tu cjelokupnu operaciju treba pažljivo sjediniti u opću makroekonomsku stabilizaciju.

Kako bi se oporavile od bankarskih kriza banke trebaju poštovati pravila za oporavak i sanaciju banaka, te slijediti Direktivu o oporavku i sanaciji kreditnih institucija i investicijskih društava (priprema i sprečavanje, rana intervencija kada se banka suočava s problemima ili krši kapitalne zahtjeve, sanacija - kada je ugrožen opstanak banke).

Što se tiče instrumenata sanacije banaka, sanaciju kreditne institucije moguće je provesti primjenom jednog ili više instrumenata sanacije. Instrumenti sanacije su: instrument prodaje, instrument prijelazne institucije, instrument odvajanja imovine te instrument unutarnje sanacije. Svi instrumenti, osim instrumenta odvajanja imovine, se mogu primijeniti pojedinačno ili u kombinaciji s drugim instrumentom. Dok se instrument odvajanja imovine može primijeniti samo u kombinaciji s drugim instrumentom sanacije.

Izbor sanacije ili likvidacije ovisit će o situaciji u kojoj se nalazi banka. Sanacija podrazumijeva reorganizaciju poduzeća s teškoćama u poslovanju uglavnom putem uspostavljanja novih financijskih odnosa - bitnim promjenama financijskog stanja poduzeća. Dok likvidacija predstavlja prestajanje postojanja, odnosno prestajanje djelatnosti nekog poduzeća. Likvidacija se dijeli na redovitu i prisilnu (stečaj).

Troškove banke koja propada, u slučaju potrebe za sanacijom banke, u prvom redu snositi će dioničari i vjerovnici banke (tzv. sanacija vlastitim sredstvima), a zatim će se financirati iz sanacijskog fonda. Također depoziti građana te malih i srednjih poduzeća u iznosu manjem od 100 000 EUR, u tom slučaju, neće snositi nikakve gubitke i bit će zaštićeni sustavom osiguranja depozita.

Što se tiče stanja u RH i bankarstva do osamostaljenja, visoka inflacija u to vrijeme pomogla je rješavanju loših plasmana jer je bankama donosila kapitalnu dobit kroz smanjenje realne vrijednosti plasmana i obveza po depozitima u domaćoj valuti. No, stanje u bankovnom sustavu u to vrijeme bilo je vrlo teško. Naime, tadašnja Narodna banka Hrvatske je u svom izvješću za 1991. godinu navela kako je od ukupno 29 banaka nešto manje od polovine (njih 13) bilo insolventno.

Od 26 banaka u vrijeme osamostaljenja, deklariranja neovisnosti, broj banaka u RH se nakon dvije godine gotovo udvostručio i došao do 43 već krajem 1993. godine. Unatoč tome

nepovoljna gospodarska situacije uzrokovala je da se bankovni sustav u Hrvatskoj u vrijeme osamostaljenja našao u ozbiljnim problemima. Problem insolventnosti nastojao se riješiti 1991. i 1992. izdavanjem tzv. velikih obveznica. Problem je riješen, ali nisu provedene nikakve mjere kojima bi banke koje ne slijede dobru poslovnu praksu preispitale svoj način poslovanja. Hrvatska pripada zemljama s većim fiskalnim troškovima sanacije banaka u razdoblju do 1998. godine, čemu pridonose ukupni fiskalni troškovi sanacije banaka koji se procjenjuju na oko 31% BDP-a promatrano u razdoblju od 1991. do 1998. godine.

Najveća bankovna kriza u suvremenoj hrvatskoj državi nastala je 1998. godine, u godini značajnog povećanja fiskalnih prihoda zahvaljujući uvođenju poreza na dodanu vrijednost. Veći prihodi pribavljeni od poreznih obveznika rezultirali su drastičnim povećanjem fiskalnih rashoda u rebalansu proračuna. Do prijelomne točke dovelo je poslovanje skupine agresivnih, brzorastućih srednjih banaka čije su stope rasta bile oko četiri puta više od procijenjene stope rasta nominalnog BDP-a. Situacija je dovela do toga da su prema nekim financijskim institucijama morale biti poduzete drastične mjere isključivanja s tržišta. Hrvatska javnost primila je pročišćivanje bankovnog tržišta smireno, unatoč činjenici da nije navikla na to da i banke mogu u stečaj. Odstranjivanje problematičnih banaka s tržišta povoljno se odrazilo na odnos ponude i potražnje na tržištu novca, a samim time i na smanjivanje kamatnih stopa tijekom 1998. godine.

Broj banaka u RH nakon 1991. godine je rastao sve do krize 1998. godine kada broj banaka opada. Do porasta banaka došlo je 2002. godine kao posljedica promjene zakonske regulative, nakon čega broj banaka opet opada.

Nakon privatizacije pojavili su se novi problemi. Naime, u ožujku 2002. godine objavljeno je da Riječka banka ima gubitke procijenjene na 98 mil. USD koji su nastali zbog deviznih transakcija koje je provodio glavni diler te banke. Situacija u banci se stabilizirala zahvaljujući kreditu za likvidnost HNB-a, a zatim i sindiciranom kreditu ostalih hrvatskih banaka. Riječka banka nije bila sanirana, HNB se nije izložila riziku, niti je ova kriza uzrokovala direktne troškove.

Što se tiče stranih banaka u Hrvatskoj, prva strana banka ušla je u Hrvatsku krajem 1994. godine. Ta se situacija drastično promijenila krajem 1999. i početkom 2000. kad su druga, treća i četvrta najveća banka po ukupnoj aktivni prodane inozemnim ulagačima. Premda se brojni građani Hrvatske ne mogu pomiriti s činjenicom da je hrvatsko bankarstvo u stranim rukama, da se zaključiti kako je njihov dolazak pridonio postizanju više razine konkurentnosti, većoj efikasnosti i boljoj kvaliteti proizvoda i usluga.

Literatura

1. A.Sheng, (1996.), „*Bank Restructuring: Lessons from the 1980's*”, World Bank
2. Ahec-Šonje, A., (2002.), *Analiza osjetljivosti bankarskog sustava - primjena „signalne“ metode*, Zagreb
3. Bank Failure: An Evaluation of the Contributing to the Failure of the National Bank, Comptroller of the Currency, Washington, 1998., prema: Interna kontrola-revizija u bankama, Potecon, Zagreb.
4. Charles P. Kindleberger and Robert Z., (2005.), *History of financial crises - Aliber, manias, panics and crashes*
5. Gorana Radišić: *Bankarske krize*
(https://www.academia.edu/10161340/Bankarske_krize)
6. Luc Laeven and Fabian Valencia, (2012.), „Systemic Banking Crises Database: An Update“, IMF Working Paper
7. Ljubinko Jankov, (2000.), *Problemi banaka*, Hrvatska narodna banka
8. Ljubinko Jankov, (2000.), *Problemi banaka: uzroci, načini rješavanja i posljedice*, Poslovna knjiga d.o.o., Zagreb
9. Peat Marwick, (1994.), „*Fraud Survey*”, N.Y.
10. Prga Ivica, *Neki aspekti upravljanja bankovnim krizama*, znanstveni rad, Zagreb
11. Sajter Domagoj, (2005.) *Rano predviđanje poslovnih poteškoća banaka*, magistarski rad, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet
12. Šonje, Vujčić, (1999.), materijali sa seminara „*Interna kontrola revizija u bankama*”, (Frydlova analiza, 1999. Pet najpoznatijih studija o uzrocima kriza, analiza Caprio, Klingebiel, 1996.)

Internetske stranice:

<http://www.moj-bankar.hr>

<https://www.hnb.hr>

<http://www.poslovni.hr>

<http://www.consilium.europa.eu>

Popis slika:

Slika 1. Učestalost bankarskih kriza širom svijeta, u razdoblju od 1970. do 2011. godine.....	6
Slika 2. Kamatne stope u odnosu na ekonomski rast.....	11
Slika 3. Bruto domaći proizvod Švedske u razdoblju od 1980. do 2010. godine.....	13
Slika 4. Dug središnje države radi sanacije banaka u milijunima USD.....	29
Slika 5. Broj banaka u RH u razdoblju od 1991. do 2004. godine.....	32

Popis tablica:

Tablica 1. Trošak spašavanja banaka u % BDP-a.....	27
Tablica 2. Dug središnje države radi sanacija banaka i udio sanacije u ukupnom dugu.....	33

SAŽETAK

U ovom radu je pisano o sanaciji banaka, no prije toga su definirane i objašnjene bankarske krize i slomovi zbog kojih dolazi do spomenute sanacije banaka. Sam rad sastoji se od osam cjelina; od uvoda, zatim dijela o uzrocima i opisu bankarskih kriza i slomova, nakon čega slijede mogućnosti sanacije banaka, zatim se navode instrumenti sanacije banaka, nakon čega se pojmovno definira izbor sanacije ili likvidacije, te se navode učinci sanacije i troškovi sanacije, nakon čega slijedi detaljnije opisana situacija i sanacija banaka u Hrvatskoj, te na kraju dajemo zaključak. Ovaj rad za cilj ima prikazati općenito sanaciju banaka, uključujući razloge, učinke i troškove sanacije.

Bankarski sustav je jedan od najdinamičnijih segmenata ukupnog ekonomskog sustava, te ga karakterizira preuzimanje različitih vrsta rizika. U takvom okruženju logično je da dolazi do pogoršanja performansi i kriza pojedinih banaka, dijelova ili ukupnog bankarskog sistema u pojedinim nacionalnim ekonomijama.

Sanacija banke podrazumijeva reorganizaciju banke s poteškoćama u poslovanju uglavnom putem uspostavljanja novih financijskih odnosa - bitnim promjenama financijskog stanja poduzeća.

Ključne riječi: bankarstvo, bankarske krize i slomovi, sanacija banaka

SUMMARY

In this paper, we have written about bank rehabilitation, but before that we conceptually define and explain bank crisis and breakdowns that lead to bank rehabilitation. This work consists 8 units; first is introduction, then the part about causes and description of bank crisis and breakdowns, then there is a part about oportunities of bank rehabilitation, then we have mentioned instruments of bank rehabilitation, after that there is a part about conceptual definition of choice between rehabilitation and liquidation, then we have mentioned effects and costs of rehabilitation, after that we have described in more detail situation and bank rehabilitation in Croatia, in the end we have given conclusion about this paper. Purpose of this work is to show generally bank rehabilitation, including causes, effects and costs of bank rehabilitation.

Banking system is one of the most dynamic segments of whole economic system, characterized by taking over different type of risk. In that kind of surroundings it is logical that there is a chance of getting bad performance and crisis of individual banks, parts or whole banking system in individual national economics.

Bank rehabilitation includes reorganization of bank with difficulties in business, mostly by establishing new financial relations - important changes financial situation of bank.

Keywords: banking, bank crisis and breakdowns, bank rehabilitation